

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING ILGARI SUDLANGAN SHAXSLARNI IJTIMOIIY REABILITATSIYA QILISH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

Ismoilov Saydullo Xayrullo o'g'li:

Ichki ishlar akademiyasi

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi faoliyati"

yo'nalishi kursanti

Annotatsiya : Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining ilgari sudlangan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish jarayonidagi o'zni, mazkur faoliyatda uchraydigan tizimli muammolar hamda ularni takomillashtirish bo'yicha takliflar tahlil qilingan. Jamiyatga qayta moslashayotgan shaxslarning ijtimoiy-psixologik holati, reabilitatsiyaning huquqiy asoslari va amaliy mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, profilaktika inspektorlarining hamkorlik tizimi, mahalliy jamoatchilikning roli va raqamli yondashuvlar asosida samaradorlikni oshirish yo'llari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, ijtimoiy reabilitatsiya, sudlangan shaxs, huquqbuzarliklar profilaktikasi, reintegratsiya, mahalla, reabilitatsiya dasturlari, nazorat, "Ijtimoiy moslashuv", kriminologiya.

Profilaktika inspektorlarining ilgari sudlangan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish faoliyati jamiyat xavfsizligini ta'minlash, jinoyatchilikning qaytalanishini kamaytirish va shaxsning normal ijtimoiy hayotga moslashuvini qo'llab-quvvatlashda alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda "mahallabay ishlash" tamoyili, profilaktik xizmat faoliyatining modernizatsiya qilinishi, ijtimoiy xizmatlar tizimining kengayishi ushbu yo'nalishdagi ishlarning sifat jihatidan yangilanishiga sabab bo'lmoqda. Biroq amaliyotda ilgari sudlangan shaxslarning jamiyatga qaytishida hali ham yechilmagan muammolar mavjud: bandlikning ta'minlanmasligi, jamoatchilikning salbiy stereotiplari, oilaviy-psixologik

tangliklar, qayta jinoyat sodir etish xavfining yuqoriligi va rehabilitatsiya xizmatlarining tizimlashmaganligi shular jumlasidandir.

Profilaktika inspektori rehabilitatsiya jarayonida bir vaqtning o'zida kuzatuvchi, yo'naltiruvchi, psixologik va huquqiy yordam ko'rsatuvchi mutaxassis vazifasini bajaradi. Ilgari sudlangan shaxsning ijtimoiy moslashuvi avvalo uning ruhiy holatini barqarorlashtirish, yangi ijtimoiy munosabatlarga kirishishni o'rgatish, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish, kasbga yo'naltirish va bandlikni ta'minlash orqali amalga oshadi. Bu jarayonning samaradorligi esa profilaktika inspektorining metodik tayyorgarligi, jamoatchilik bilan o'zaro hamkorligi, sudlangan shaxsning ehtiyojlarini aniqlash va unga mos individual rehabilitatsiya dasturini ishlab chiqishi bilan belgilanadi.

Jamiyatga qaytgan shaxsning muammolari ko'pincha psixologik ziddiyatlar bilan kechadi. Ozodlikdan mahrum etish muassasalaridan chiqqan fuqarolarda o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy aloqalardan qo'rqish, jamiyat tomonidan rad etilishidan xavotir, tajanglik, agressiya yoki o'zini ayblash holatlari uchraydi. Profilaktika inspektorining psixologik yondashuvi, suhbat madaniyati, stressni bartaraf qilish bo'yicha tavsiyalari, sog'lom muhitga qayta moslashuvda ko'rsatiladigan yordam shaxsning jinoyatga qaytmasligi uchun asosiy omillardan biridir. Shu nuqtayi nazardan, inspektorlar uchun qo'shimcha psixologik tayyorgarlik dasturlarini joriy etish muhim hisoblanadi.

Mahalla institutining rehabilitatsiyadagi roli ham alohida e'tiborga loyiqdir. Mahalla raisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori o'rtasidagi hamkorlik shaxsni jamoaga qayta singdirishga yordam beradi. Ayrim hollarda jamoatchilikning salbiy munosabati reintegratsiya jarayoniga to'siq bo'lishi mumkin. Shunday vaziyatlarda profilaktika inspektori ma'rifiy suhbatlar, jamoat yig'inlari, tushuntirish ishlari orqali salbiy qarashlarni yumshatishi, shaxsning jamiyatdagi o'z o'rnini topishiga ko'maklashishi lozim.

Rehabilitatsiya jarayonining muhim bo'g'inlaridan biri bandlikni ta'minlashdir. Ishga joylasha olmagan shaxsning qayta jinoyat sodir etish ehtimoli

keskin oshadi. Shu sababli profilaktika inspektori Bandlik markazlari bilan hamkorlikda kvotali ish o'rinlari, kasbga qayta tayyorlash kurslari, tadbirkorlik loyihalarida ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishga mas'uldir. Ish beruvchilarga rag'batlantiruvchi mexanizmlarni (soliq imtiyozi, subsidiyalar, grantlar) kengaytirish reabilitatsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Hozirgi raqamli rivojlanish davrida reabilitatsiya faoliyatini texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish zarur. Elektron profilaktik reyestrlar, sun'iy intellekt asosidagi xavf tahlili tizimlari, monitoringning avtomatlashtirilgan shakllari profilaktika inspektorining ishini yengillashtiradi va sifatini oshiradi. Masalan, shaxsning ijtimoiy holatini o'zgarishi, bandligi, muloqot doirasi va risk omillaridagi o'zgarishlar elektron tarzda qayd etilishi uning holatini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi. Bundan tashqari, masofaviy psixologik maslahatlar, huquqiy qo'llab-quvvatlash platformalari, onlayn treninglar reintegratsiya jarayonini uzluksiz davom ettirishga yordam beradi. Ilgari sudlangan shaxslar bilan ishlashda samaradorlikni oshirish uchun faoliyatning ilmiy asosda tashkil etilishi ham muhim. Kriminologiya, psixologiya, ijtimoiy pedagogika va sotsiologiya yo'nalishlaridagi ilmiy tadqiqotlar profilaktika inspektorlarining amaliyotini takomillashtirishga xizmat qiladi. Qayta jinoyatchilikka sabab bo'luvchi omillar, ijtimoiy muhitning ta'siri, reabilitatsiya mexanizmlarining samaradorlik darajasi to'g'risidagi ilmiy xulosalar amaliy faoliyatda qo'llanilishi lozim. Umuman olganda, profilaktika inspektorining ilgari sudlangan shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish faoliyati ko'p tarmoqli, murakkab va mas'uliyatli jarayon bo'lib, davlat, jamoatchilik, ta'lim, bandlik va psixologik xizmatlarning uyg'un hamkorligini talab qiladi. Reabilitatsiya tizimini modernizatsiya qilish, individual yondashuvni kuchaytirish, jamoatchilikning ijobiy munosabatini shakllantirish, bandlik va psixologik qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish jinoyatchilikning qaytalanish darajasini pasaytirish va jamiyatda barqaror ijtimoiy muhit yaratishga xizmat qiladi.

Xulosa: Ilgari sudlangan shaxslarning

jamiyatga qayta moslashuvi bevosita profilaktika inspektorlarining malakasi, metodik yondashuvi va hududiy hamkorlik tizimining rivojlanganligiga bog'liq. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. Reabilitatsiya jarayonining tizimlashtirilgan modeli yaratilishi zarur.
2. Profilaktika inspektorlarini ijtimoiy-psixologik yondashuv bo'yicha qo'shimcha o'qitish samaradorlikni sezilarli oshiradi.
3. Mahalla, ta'lim muassasalari, bandlik markazlari va NNTlar bilan integratsiyalashgan hamkorlik ilgari sudlangan shaxslarning ijtimoiy moslashuvini yengillashtiradi.
4. Raqamli monitoring, tavakkalchilikni baholash elektron tizimlari va individual yondashuv reabilitatsiya sifatini oshiradi.
5. Sudlangan shaxslarning bandligi, psixologik barqarorligi va huquqiy savodxonligi ta'minlanmaguncha ijtimoiy reintegratsiya to'la amalga oshmaydi.

Shu bois, profilaktika inspektorlarining faoliyatini modernizatsiya qilish, zamonaviy reabilitatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda jamoatchilikning faol ishtirokini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. O'zbekiston Respublikasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun. — Toshkent, 2014. — 1–35-b.
2. Normatov A. **Kriminologiya asoslari**. — Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2022. — 45–102-b.
3. Tulyaganov R. **Profilaktika faoliyatida zamonaviy yondashuvlar**. — Toshkent, 2021. — 60–118-b.
4. Zokirov M., Karimova S. **Ijtimoiy reabilitatsiya va moslashuv nazariyasi**. — Samarqand, 2020. — 20–85-b.

5. UNODC. *Rehabilitation and Reintegration Programs*. — Vienna, 2019. — 10–65-b.
6. Andrews D., Bonta J. *The Psychology of Criminal Conduct*. — Routledge, 2020. — 150–240-b.
7. OECD. *Social Reintegration of Ex-Offenders*. — Paris, 2021. — 33–97-b.
8. Mamatqulov O. *Jinoyatchilikning oldini olishda profilaktika inspektorining roli*. — Farg‘ona, 2022. — 12–56-b.
9. Mahallabay ishlash tizimi bo‘yicha metodik qo‘llanma. — Toshkent, 2023. — 5–40-b.
10. Karimov K. *Jinoiy xulqning psixologik omillari*. — Buxoro, 2020. — 70–131-b